

hu od 16 do 18 percent voličských hlasov, čo jej pravidelne stačilo (paradoxne) na rovnaký počet dvanásť mandátov v Poslaneckej snemovni Národného zhromaždenia.¹ Vďaka centralistickému politickému systému predmníchovskej republiky a spomínanému zjednoteniu do celoštátneho politického subjektu však boli slovenskí agráристи súčasťou najúspešnejšieho a najvplyvnejšieho politického subjektu prvej republiky. Agrárna strana bolo osou všetkých politických vládnych kabinetov medzivojnového Československa a od roku 1922 obsadzoval jej nominant vďaka fakticky permanentnému najvyššiemu počtu mandátov v zákonodarnom zbore pozíciu premiéra. Strana mala navyše takmer neustále pod svojou kontrolou dva významné rezorty, ktorých expozitúry zásadným spôsobom ovplyvňovali verejný život na Slovensku – ministerstvo vnútra a ministerstvo poľnohospodárstva. Ďalším rezortom, ktorý držali agráristi vo svojich rukách takmer celé dvadsiate roky, bolo ministerstvo školstva. Strana tak mala zásadný vplyv na obsadzovanie verejných úradov spravovaných týmito inštitúciami, ako aj na chod ďalších rezortných inštitúcií a úradov, ktoré jednotlivé ministerstvá na Slovensku zriaďovali. V tomto smere jej najpodporovanejšia slovenská politická strana (teda HSĽS) nemohla s výnimkou krátkeho pôsobenia v pravicovej vládnej koalícii v rokoch 1927 až 1929 nijako konkurovať.

Agráristi mali na Slovensku zároveň od volieb v roku 1925 neporovnateľne silnejšie voličské zázemie ako všetky ostatné centralistické strany pôsobiace pravidelne vo vládnych koalíciách prvej republiky (vrátane sociálnych demokratov). Zvyšné centralistické strany dokázali spravidla oslovovať len časť obyvateľstva miest s vyšším počtom robotníctva, vrstvy úradníctva a učiteľov neraz z radov českých verejných zamestnancov pôsobiacich na Slovensku. Kým socialistické strany museli zväzdať o voliča často tvrdý súboj s opozičnými a antisystémovými komunistami, agráristi si na rozdiel od svojich centralistických konkurentov dokázali vytvoriť silné voličské zázemie aj medzi vidieckym slovenským obyvateľstvom, ktoré predstavovalo pri rozbiehajúcej sa urbanizácii stále jednoznačne najpočetnejšiu vrstvu etnicky slovenského obyvateľstva Slovenska. Vedúci činitelia agrárnej strany si navyše boli dobre vedomí skutočnosti, že prvou stranou v republike sú okrem iného aj zásluhou vyšších volebných ziskov, ktoré sú v porovnaní s ostatnými tzv. štátotvornými stranami schopní získavať na Slovensku.² Na záujmy svojej početnej slovenskej členskej základne, ktorú si pre zachovanie svojej pozície v straníckom systéme nemohli dovoliť stratiť, boli preto nútení prihliadať v podstatne väčšej miere ako ich partneri s celoštátnou pôsobnosťou vo vládnych kabinetoch.

¹ Volebné výsledky podľa ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu 1918 – 1939. Bratislava: Veda, 2004, s. 553-576.

² Dobrou ilustráciou dôležitosti slovenskej vetvy agrárnej strany pre jej celoštátny výsledok sú parlamentné voľby z roku 1925. Strana v nich získala len o 36 000 hlasov viac ako komunisti, ktorí skončili ako druhí v poradí. V českých krajinách dokonca komunisti agráristov porazili. Na Slovensku však strana získala o takmer 50 000 hlasov viac ako KSČ a tento výsledok jej zabezpečil pozíciu celoštátne najpodporovanejšej strany. Podobná situácia sa zopakovala aj pri voľbách v roku 1929, keď agráristi v českých krajinách prehrali volebný súboj so sociálnymi demokratmi, výsledky vo východnej časti republiky im však znovu zabezpečili pozíciu najsilnejšej strany v republike.

Výsledkom spomínaných skutočností bolo, že agrárnici boli s veľkým odstupom najvplyvnejším politickým subjektom na medzivojnovom Slovensku. S výnimkou spomínaného krátkeho pobytu HSĽS vo vládnej koalícii a niekoľkých ústupkov voči koalíčným partnerom kontrolovali hlavne od roku 1925 väčšinu verejných úradov pôsobiacich na Slovensku vrátane postu prvého úradníka Slovenska, krajinského prezidenta, ktorým sa stal po odchode Ľudákov z vládnej koalície v roku 1930 dovtedajší viceprezident Jozef Országh. Ako som už konštatoval, zaslúžil sa o to najmä fakt, že od roku 1925 boli na Slovensku jednoznačne volebne najpodporovanejšou centralistickou stranou, ktorej nedokázali konkurovať ani dve štátotvorné socialistické strany, ani celoštátne pôsobiaca Československá strana lidová či národní demokrati. Vo svojom príspevku sa pokúsim analyzovať štyri základné faktory, v ktorých mali oproti týmto celoštátnym konkurentom na Slovensku výhodu a vďaka ktorým mohli túto pozíciu vo východnej časti republiky zaujať.

Je nesporné, že faktorov, ktoré sa pod úspech agrárnikov na Slovensku podpísali, bolo podstatne viac. Nezanedbateľnú úlohu pri ňom určite zohrali aj sociálne a etnické pomery v krajine kombinované s konzervatívnym charakterom medzivojnovnej slovenskej spoločnosti alebo jej konfesijným rozdelením.³ Vo svojej stručnej analýze sa však obmedzím na dôvody súvisiace s praktickou politickou činnosťou politickej strany zameranej na aktívne získavanie prívržencov, ako aj na udržiavanie si ich podpory v nasledujúcich rokoch. Medzi pôsobením agrárnej strany na Slovensku a praktickými politickými aktivitami ostatných centralistických politických subjektov boli totiž podľa mňa veľké rozdiely a politickí konkurenti agrárnikov ťahali podľa môjho názoru jednoznačne za kratší koniec v štyroch kategóriách, ktoré pokladám pri oslovovaní potenciálnych voličov za kľúčové.

Za základné faktory, ktoré sa zaslúžili o úspech agrárnej strany na Slovensku v medzivojnovom období, považujem nasledujúce štyri skutočnosti:

1. Organizačná štruktúra

Strana si na Slovensku už v polovici 20. rokov vytvorila rozvetvenú sieť územných organizácií, ktorá jej umožnila koordinovať všestranné aktivity namierené na získavanie prívržencov, ako aj vyvíjať intenzívnu propagačnú činnosť zameranú na zviditeľňovanie svojich politických aktivít fakticky vo všetkých regiónoch Slovenska.

2. Pridružené organizácie

Išlo o faktor úzko súvisiaci s organizačnou základňou strany. Jej pridružené organizácie na Slovensku boli budované jednak podľa českých vzorov, zároveň však aj na základe iniciatív slovenských predstaviteľov strany. Ich význam bol i v tom, že išlo o organizácie s potenciálom osloviť a do svojich radov pritiahnúť

³ O regionálnych rozdieloch a konfesijných prvkoch volebnej podpory agrárnej strany na Slovensku pozri podrobnejšie HANULA, Matej. Úrodné zeme a polia neúrodné. Rozdiely volebnej podpory agrárnej strany v slovenských regiónoch v 20. rokoch minulého storočia. In HARNA, Josef - RAŠTCOVÁ, Blanka (eds.). Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2012, s. 23-34.

najrozličnejšie vrstvy obyvateľstva na Slovensku. Strana vďaka nim výrazne prekračovala svoje pôvodné úzke programové zameranie na roľnícke obyvateľstvo.

3. Pozemková reforma

Strana sa zameriavala nielen na priebeh, ale aj na prezentáciu výsledkov tejto po stáročiach feudalizmu jednoznačne najzásadnejšej zmeny majetkových pomerov v slovenských regiónoch. Agrárnici reformu využili na propagáciu svojho programu a aktivít medzi vidieckym obyvateľstvom, keď jej koncepciu a úlohu označovali pri najrozličnejších príležitostiach ako svoju zásluhu. Zároveň je skutočne pravdou, že najmä v druhej polovici 20. rokov dokázala agrárna strana vďaka svojmu vplyvu na ministerstve poľnohospodárstva a v Štátnom pozemkovom úrade, ktorý mal vykonávanie reformy na starosti, zabezpečiť uprednostnenie uchádzačov o prídely pôdy z radov svojich členov a sympatizantov. Získala tak oddaných prívržencov, ktorí ostali jej vernými voličmi v ďalších rokoch. Pravda, ako každá minca, aj táto mala dve strany. Pozemková reforma neuspokojila všetkých uchádzačov a nespokojní záujemcovia o pozemky sa od strany na viacerých miestach, ako to ukazujú dokumenty, odvrátili. V porovnaní s ostatnými centralistickými stranami však pri získavaní voličov na Slovensku získala jednoznačne významnú výhodu.

4. Intervenčná činnosť

Vďaka svojmu vplyvu na verejné inštitúcie na Slovensku mohla strana uprednostňovať pri personálnych nomináciách, ako aj pri prideľovaní najrôznejších finančných dotácií svojich prívržencov. Svedčia o tom nespočetné príklady so žiadosťami o intervenciu adresované popredným predstaviteľom strany, ktoré sú uložené vo fondoch viacerých archívov po celom Slovensku. Strana navyše túto možnosť mnohokrát využívala systematicky na udržiavanie si svojich stúpenčov a voličov. Bol to opätovne jeden z nástrojov, ktoré poskytovali agrárnikom konkurenčnú výhodu nielen oproti ostatným koalíčným stranám, ale predovšetkým proti HSLS, ktorá svojim prívržencom s výnimkou spomínaného krátkeho pôsobenia vo vládnej koalícii takúto výhodu poskytnúť nemohla. Mnohé dokumenty v osobných fondoch osobností strany svedčia naozaj o tom, že tento nástroj sa agrárnici snažili využívať predovšetkým v zápase o vidieckeho voliča na miestach, kde bola ich hlavným konkurentom ľudová strana.

Organizačná štruktúra, organizačná činnosť

Organizačná štruktúra agrárnej strany na Slovensku jej poskytovala zázemie pre verejné pôsobenie a rozširovanie členskej základne fakticky do všetkých kútov Slovenska. Vychádzala z pôvodných štruktúr samostatnej slovenskej agrárnej strany, ktoré sa začali vytvárať od jej založenia v roku 1919. Po zlúčení s českou agrárnou stranou do celorepublikového subjektu v roku 1922 prišlo najmä od nasledujúceho roka k intenzívnemu dobudovávaniu a rozširovaniu straníckej organizačnej štruktúry, ktorá sa inšpirovala už dlhšiu dobu prevereným a dobre fungujúcim vzorom z českých krajín. Stranícke organizácie získali rovnako ako v českých krajinách namiesto dovtedajšej dvojstupňovej trojúrovňovej štruktúru. Do polovice 20. rokov už pokrývala rovnomerne (s výnimkou niektorých okre-

sov juhozápadného a juhovýchodného Slovenska) celú krajinu. Prvým stupňom boli miestne organizácie, ktoré sa následne na druhom stupni združovali do obvodových organizácií spájajúcich územie viacerých okresov (zväčša troch alebo štyroch). Na územiach veľkých žúp podľa územnosprávneho členenia Slovenska platného od roku 1923 do roku 1928 ich zastrešovali župné organizácie. Dôležitým novým prvkom, ktorý prinieslo zjednotenie s českými agrárnikmi, bolo, že na čele župných a obvodových organizácií stáli tajomníci, ktorí boli platenými zamestnancami strany a politickej práci vo svojich regiónoch sa preto mohli venovať naplno.⁴ Stranícke sekretariáty agrárnikov sa tak stali prevodovou pákou ústredia smerom k regiónom. Tajomníci koordinovali stranícku činnosť na území svojich obvodov. K ich hlavným poslaniam patrilo najmä viesť evidenciu členskej základne, organizovať verejné zhromaždenia strany, zhromažďovať podnety od členskej základne a dohliadať na uplatňovanie záujmov strany pri nomináciách na verejno-zamestnanecké miesta, akými boli napríklad miesta učiteľov. V polovici 20. rokov mala strana organizovaných vo vyše 1 600 miestnych organizáciách viac ako 76 000 členov.⁵

V porovnaní s ostatnými politickými konkurentmi s výnimkou sociálnych demokratov a komunistov sa snažili agrárnici zároveň svojím programom osloviť aj významnú časť etnicky maďarského obyvateľstva žijúceho na južnom Slovensku. Z iniciatívy v tom čase už prvého muža agrárnej strany na Slovensku Milana Hodžu začala v priebehu roku 1923 na Slovensku pôsobiť nová politická sila – Zväz maďarských maloroľníkov a zemedelcov; na zvýraznenie úzkeho spojenectva so stranou začal v neskoršom období používať i názov Republikánska maďarská zemedelská strana (Köztársasági magyar földműves párt). Počas prvých rokov Zväz viedol bývalý maďarský komunista Aladár Csánki. Svoje spojenectvo s agrárnou stranou Zväz oficiálne deklaroval koncom novembra 1924 na kongrese v Leviciach. Zúčastnilo sa na ňom približne 500 delegátov, ktorí podľa policajného hlásenia zastupovali 327 miestnych organizácií.⁶ V uvedenom roku sa stal hlavným tajomníkom Sándor Békefi. Išlo o emigranta z Maďarska, ktorý sa už pred 20 rokmi angažoval v agrárnom hnutí v Békešskej Čabe, pričom z tohto obdobia pochádzali jeho kontakty s Hodžom. V období pred parlamentnými voľbami v roku 1929 začala agrárna strana maďarský Zväz prezentovať ako svoju oficiálnu súčasť. V praxi získal postavenie akejsi neoficiálnej siedmej župnej organizácie agrárnej strany na Slovensku. V tom čase už stál na jeho čele roľník z Farnej v Levickom okrese István Csomor, ktorého zvolili roku 1928 za agrárnu stranu do bratislavského krajinského zastupiteľstva a v roku 1935 za poslanca pražského parlamentu. Podľa odhadov svojich predstaviteľov agrárna strana získala v parlamentných voľbách roku 1925 na južných územiach

⁴ Program a organizační řád Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu. Praha 1922.

⁵ UHLÍŘ, Dušan. Republikánska strana venkovského a maloroľnického lidu 1918 – 1938. Charakteristika agrárneho hnutí v Československu. Praha: Ústav československých a svetových dějin ČSAV, 1988, s. 68.

⁶ Štátny archív v Bratislave (ďalej ŠA BA), fond (ďalej f.) Župný úrad v Bratislave 1923 – 1928, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 2352, signatúra (ďalej sign.) 9342/1924. Policajná správa z 1. 12. 1924 pre župana Bratislavskej župy.

približne 40 000 hlasov maďarských voličov.⁷ Hoci sa celkom nenaplnili odhady o 90 000 nových voličov, ktoré zazneli na spomínanom kongrese v Leviciach, išlo o nesporný úspech, keďže väčšina maďarských voličov v ČSR dávala vo voľbách prednosť stranám, ktoré sa netajili svojím negatívnym stanoviskom voči republike a podporovali snahy vlád v Budapešti o revíziu trianonských hraníc ČSR. Podpora maďarských republikánov agrárnej strane jej okrem nových voličov prinášala i nezanedbateľný propagandistický nástroj, ktorým mohla poukazovať na skutočnosť, že časť maďarských obyvateľov Československa z radov roľníkov je lojálna voči republike a podporuje politiku vládných strán. Významne sa tento prvok využíval najmä počas známej protirothermerovskej kampane v roku 1927.⁸ Táto maďarská karta v politike agrárnej strany na Slovensku však mala aj druhú stranu. Propagovanie spolupráce s maďarským Zväzom dávalo do rúk agitačné tromfy HSĽS. Strana, ktorá bola často terčom útokov, že svojím autonomistickým programom nahráva maďarskej iredente, mohla, naopak, propagandisticky útočiť na agrárnu stranu a obviňovať ju, že skutočným zástancom maďarských záujmov v republike sú agrárnici.⁹

K úlohám územných organizácií patrilo zároveň koordinovať aktivity poslancov a senátorov strany na území okresov v rámci volebného kraja, za ktorý boli zvolení. V spolupráci s pražským sekretariátom pripravovali jednotlivým parlamentným reprezentantom strany harmonogram ich úradných hodín, v ktorých sa mali počas mesiaca pravidelne stretávať s členskou základňou v jednotlivých okresoch. Na jedného poslanca a senátora pripadalo zvyčajne štyri až päť okresov ležiacich na území volebného kraja, za ktorý boli zvolení.¹⁰ Poslanci a senátori tak mali povinnosť byť v týchto okresoch pravidelne aktívni. Pred regionálnymi a parlamentnými voľbami pripravovali sekretariáty popredným predstaviteľom strany harmonogram ich verejných zhromaždení v regiónoch, na ktorých mali vystúpiť s prejavom. V spolupráci s ústredným sekretariátom rozposielali zákonodarcom strany neraz letáky s okruhom tém, ktorým sa mali v závislosti od politickej situácie a špecifických požiadaviek jednotlivých regiónov vo svojich vystúpeniach venovať. Nechýbali v nich ani vzorové prejavy najvýznamnejších reprezentantov strany, ktorými sa mali vo svojich rečiach

⁷ SIMON, Attila. Zabudnutí aktivisti. Príspevok k dejinám maďarských politických strán v medzivojnovom období. In *Historický časopis*, 2009, roč. 57, č. 3, s. 521.

⁸ O pozadí kampane britského tlačového magnáta lorda Rothermera za mierovú zmenu trianonských hraníc Maďarska pozri z novších prác napr.: MICHELA, Miroslav. K aktivizácii maďarskej zahraničnej politiky v rokoch 1926 – 1927. In MICHÁLEK, Slavomír a kol. *Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín*. Pocta historikov Milanovi Zemkovi. Bratislava: Historický ústav SAV v Prodoma, s. r. o., 2014, s. 164-166.

⁹ Hodža & comp. In *Slovák*, roč. 6, č. 126, 8. 6. 1923, s. 1.

¹⁰ Poslanec Anton Štefánek mal v roku 1927 napríklad na starosti okresy Bratislava, Malacky, Galanta, Šamorín a Dunajská Streda. Slovenská národná knižnica - Literárny archív (ďalej SNK-LA) Martin, osobný fond (ďalej o. f.) Anton Štefánek, sign. 42 L 2. List hl. sekretariátu agrárnej strany v Bratislave A. Štefánkovi z 11. 2. 1927; Senátor Vavro Šrobár si svoje povinnosti zasa plnil v rovnakom období medzi občanmi okresov Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Liptovský Hrádok a Poprad. Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, o. f. Vavro Šrobár, kartón (ďalej k.) 16, inv. č. 837. List hlavného sekretariátu agrárnej strany v Bratislave Vavrovi Šrobárovi z 12. 2. 1927.

inšpirovať.¹¹ Pozoruhodným bol napríklad leták z jari 1934, v ktorom ústredie poslancov inštruovalo, ako majú pred obyvateľstvom vystupovať v čase vrchoľiacej hospodárskej krízy. Zhromaždeným mali vysvetľovať, čo všetko strana na zmiernenie následkov krízy robí.¹² Z uvedených príkladov je zrejmé, že organizačný aparát strany pracoval počas celého medzivojnového obdobia i na Slovensku ako dobre fungujúci „stroj“.

Pridružené organizácie

Agrárna strana si vytvorila v 1. ČSR rozsiahlu sieť pridružených organizácií, ktorým nemohol konkurovať žiadny iný politický subjekt, a to dokonca ani sociálni demokrati, podľa vzoru ktorých pôvodne českí agrármici svoje pridružené organizácie začali zakladať.¹³ Veľká väčšina z nich sa, samozrejme, po zjednotení agrárneho hnutia v republike, ba dokonca už predtým preniesla i na Slovensko. Tu ich sieť doplnili ešte ďalšie špecificky slovenské organizácie, ku ktorým patrili napríklad náborová organizácia pôvodne samostatnej slovenskej agrárnej strany Slovenská roľnícka jednota (SRJ) so svojimi početnými miestnymi organizáciami, plniaca v mnohých menších mestečkách a obciach fakticky počas celých dvadsiatich rokov úlohu miestnej organizácie strany. Ďalšou špecificky slovenskou pridruženou organizáciou agrárnikov sa stala Roľnícka osвета založená Hodžom v polovici 30. rokov, ktorá mala ešte viac prehĺbiť už beztak širokú sieť organizácií strany zameriavajúcich sa na šírenie osvety a vzdelanosti medzi vidieckym obyvateľstvom Slovenska. Okrem tejto úlohy sa mala zároveň venovať vydávaniu popularizačných a odborných publikácií pre obyvateľov vidieka a sústreďovať vo svojich radoch najvýznamnejších slovenských odborníkov, ktorí sa mali na jej pôde venovať všestrannému výskumu vidieka.¹⁴

Pridružené organizácie strany boli skutočne zamerané veľmi všestranne. Nachádzali sa medzi nimi organizácie osvetové, kultúrne, branné, hospodárske, organizácie pre stranícky dorast a mládež študujúcu na vysokých školách. Takmer všetky mali v náplni svojej činnosti usporadúvanie osvetových či vzdelávacích kurzov alebo prednášok. Spomedzi branných organizácií agrárnikov sa stala najviditeľnejšou Sedliacka jazda, ktorá bola budovaná na Slovensku podľa českého vzoru od polovice 20. rokov. Hlavnou náplňou jej činnosti bola podpora rozvíjania jazdeckého športu, ktorý bol vnímaný ako najvhodnejšia športová

¹¹ V roku 1928 inštruoval hl. stranícky sekretariát rečníkov agrárnej strany, aby sa pri svojich prejavoch inšpirovali rečou Milana Hodžu o aktuálnych problémoch slovenského poľnohospodárstva, ktorú predniesol na verejnom zhromaždení 1. 7. 1928 v Prešove. SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 35, inv. č. 977, sing. V. a Rečnícka príloha k voľbám z roku 1928.

¹² Inštrukcie výkonného výboru poslancom a senátorom strany. SNK-LA, o. f. Ján Zeman, sign. 87 D 69.

¹³ O pridružených organizáciách agrárnej strany na Slovensku pozri podrobnejšie: HANULA, Matej. Za roľníka, pôdu a republiku. Slovenskí agrármici v prvom polčase 1. ČSR. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011, s. 134-145.

¹⁴ O aktivitách spolku Roľnícka osвета pozri podrobnejšie: HANULA, Matej. Roľnícka osвета: príspevok agrárnej strany k výskumu vidieka a šíreniu vzdelanosti na Slovensku. In RYCHLÍK, Jan - HOLEČEK, Lukáš - PEHR, Michal (eds.). Agrarismus ve střední a východní Evropě 19. a 20. století. Praha: Centrum střeoevropských studií, společné pracoviště vysoké školy CEVRO Institut a Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, 2015, s. 193-206.

disciplína pre majetnejšie vidiecke obyvateľstvo. Zároveň mala najmä v 30. rokoch, v čase stúpajúceho vonkajšieho ohrozenia republiky, posilňovať brannosť a patriotizmus členskej základne. Spolok sa však v porovnaní s českými krajinami rozvíjal podstatne menej dynamicky a jednotlivé miestne organizácie prakticky až do svojho rozpustenia na jeseň 1938 neustále zápasili s finančnými problémami a nedostatkom koní vhodných na jazdecký šport. Svojou účasťou na verejných zhromaždeniach strany predovšetkým v 30. rokoch sa im snažil dodávať väčší lesk a slávnostnejší charakter.¹⁵

O všestrannom zameraní agrárnikov snažiacich sa dôsledne naplňať neoficiálne stranické heslo „Vidiek – jedna rodina“ svedčí výpočet záujmových (podľa vtedajšej terminológie odborových) organizácií strany zameraných na presadzovanie záujmov jednotlivých profesijných skupín jej členskej základne. Koncom 20. rokov už mala strana na Slovensku dve organizácie združujúce roľníkov (SRJ a Slovenská domovina), dorastovú organizáciu, organizáciu pre poľnohospodárskych robotníkov, úradnícky, notársky a učiteľský odbor a zároveň odbor evanjelických farárov, lesnícky odbor a odbor remeselníkov a obchodníkov. Významné miesto medzi odborovými organizáciami agrárnej strany zaujímal školský a učiteľský odbor. Učitelia hrali významnú úlohu v plánoch agrárnej strany na rozširovanie svojho vplyvu medzi obyvateľstvom vidieka. Podpisovala sa pod to celkom iste aj skutočnosť, že popri kňazoch s ním boli najčastejšie v priamom kontakte, a keďže väčšina katolíckych kňazov na Slovensku patrila k prívržencom, ba dokonca priamo k funkcionárom HSLS, logicky sa agrárnici zameriavali práve na učiteľov. Už od polovice 20. rokov tak začali učitelia tvoriť významnú časť medzi funkcionármi a stúpenkami strany na Slovensku. Na kandidátnych listinách pre všetky typy volieb boli práve učitelia po roľníkoch druhou najpočetnejšou profesijnou skupinou. Na lepšie usmernenie ich práce a priame politické ovplyvňovanie bol v auguste 1925 pri agrárnej strane založený spomínaný učiteľský odbor. Na jeho ustanovujúcom zhromaždení sa v Bratislave zúčastnilo 725 učiteľov a učiteliek z celého Slovenska. Za predsedu odboru zvolili učiteľa, v tom čase správcu školy v Suche nad Parnou pri Trnave, Pavla Teplánskeho.¹⁶ O významnej pozícii tohto odboru v rámci stranických štruktúr svedčí skutočnosť, že Teplánsky sa postupom času prepracoval na jedného z najvýznamnejších funkcionárov strany, v neskoršom období agrárnikov zastupoval v bratislavskom krajskom zastupiteľstve a v roku 1929 bol zvolený za poslanca pražského parlamentu.

Strana navyše do svojich rúk získala aj viaceré verejné organizácie zakladané ministerstvami, na čele ktorých stáli dlhodobo nominanti agrárnikov. Dobrým príkladom tejto jej „schopnosti“ je Zväz Roľníckych vzájomných pokladníc (RVP), ktoré založil z pozície ministra poľnohospodárstva Milan Hodža v roku 1924. Ich poslaním bolo sprostredkovať roľníkom lacné a prístupné úvery a umožniť im tak okrem iného získať prostriedky na odkúpenie pozemkov rozdeľovaných

¹⁵ O pôsobení Sedliackej jazdy na Slovensku pozri napr.: HANULA, Matej. Sedliacka jazda na Slovensku: zelené vojsko agrárnej strany, alebo jej prestížny klub? In Forum historiae: Odborný internetový časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy, 2010, roč. 4, č. 1, s. 1-11. Dostupné na internete: http://www.forumhistoriae.sk/main/texty_1_2010/hanula.pdf. (21. 3. 2017)

¹⁶ SNA, f. Policajné riaditeľstvo, k. 225, mat. 51/2.

pozemkovou reformou. Sieť týchto malých finančných ústavov sa na Slovensku neustále rozrastala. V priebehu 30. rokov už sídlila jedna RVP takmer v každom okrese Slovenska.¹⁷ Aj tieto oficiálne verejné inštitúcie sa stali oporou politiky agrárnej strany na Slovensku. Hoci išlo o finančné ústavy budované z verejných zdrojov, agráристи vždy dbali na to, aby mali jednotlivé pobočky tohto finančného ústavu v rukách ich ľudia, a preto vždy veľmi rázne zakročili proti snahám iných subjektov budovať si v RVP pozície. Platilo to predovšetkým o HSLS, pričom zástupcom ľudovej strany síce na niektorých miestach symbolicky niekoľko postov v ich správnych radách uvoľnili, zároveň si však zabezpečili, aby v nich mali stúpenci agráristov prevahu.¹⁸ Komplex pridružených organizácií agrárnej strany na Slovensku tak bol jedným z kľúčových faktorov jej vplyvu na verejný život v krajine počas medzivojnového obdobia.

Pozemková reforma a jej prezentácia

Pozemková reforma bola zásadnou kapitolou z dejín prvej republiky, ktorú už slovenská a česká historiografia pomerne dobre spracovali.¹⁹ Pri svojej analýze sa sústreďím predovšetkým na úlohu, ktorú zohrala pri budovaní vplyvu agrárnej strany na Slovensku, a to nielen priamo prostredníctvom pridelovania pozemkov svojim stúpencom, ale aj propagandistickým zdôrazňovaním svojho obrazu ako sily, ktorá sa zo všetkých politických subjektov pôsobiacich na čs. politickej scéne zaslúžila o realizáciu pozemkovej reformy v najväčšej miere. V tejto kategórii nedokázal agráristom na Slovensku konkurovať nikto – ani opoziční autonomisti, ani ostatné čs. centralistické strany rozvíjajúce svoje aktivity vo východnej časti republiky.

Opatrenia na chystanú zmenu pozemkovej štruktúry na svojom území začala republika prijímať takmer okamžite po svojom vzniku. Už 9. novembra 1918 prijal pražský Národný výbor nariadenie o obstavení veľkostatkov, ktoré zakázalo ich predaj a dávanie do zálohy. Novovytvorené Revolučné národné zhromaždenie následne v decembri normu rozšírilo aj na Slovensko. Rozsah reformy určil po intenzívnych sporoch najmä medzi agráristami a socialistickými stranami tzv. záborový zákon č. 215 zo 16. apríla 1919. Veľkostatkom mali byť vyvlastnené pozemky nad 150 ha poľnohospodárskej pôdy a 250 ha všetkej pôdy.²⁰ Často pertraktovaný paragraf 11 zákona pripúšťal v mimoriadnych prípadoch výnimky až do 500 ha.²¹

¹⁷ CAMBEL, Samuel. Štátnik a národohospodár Milan Hodža 1878 – 1944. Bratislava: Veda, 2001, s. 95-116.

¹⁸ V roku 1927 sa to napríklad agráristom podarilo zariadiť v prešovskej RVP. SNA, o. f. Ján Cablk, k. 3. List J. Cablka M. Hodžovi z 24. 5. 1927.

¹⁹ Zrejme najkomplexnejšou publikáciou na túto tému je stále kolektívna monografia: Československá pozemková reforma 1919 – 1935 a její mezinárodní souvislosti. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Nakladatelství Libri, 2000, s. 456.

²¹ KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Začiatky pozemkovej reformy na Slovensku v 20. rokoch. In Historický časopis, 1984, roč. 32, č. 4, s. 577.

Vykonávanie reformy mal na starosti Štátny pozemkový úrad (ŠPÚ), ktorý bol zriadený v júni 1919. Nestal sa súčasťou ministerstva poľnohospodárstva, ale bol priamo podriadený ministerskej rade. Agrárnej strane sa napriek tomu podarilo zaistiť si rozhodujúci vplyv na jeho činnosť. Prvým prezidentom ŠPÚ sa stal jej predstaviteľ Karel Viškovský, ktorý úrad zastával do roku 1926, keď ho nahradil stranícky kolega Jan Voženílek. Popri prezidentovi úrad riadil viceprezident a dvanásťčlenný správny výbor. Regionálne zretele reformy malo zabezpečovať 11 poradných zborov pri jednotlivých obvodových úradovniach, pričom na Slovensku pôsobila až do roku 1922 iba obvodová úradovňa v Bratislave, ktorú nahradila úradovňa v Trenčianskych Tepliciach, neskôr presťahovaná do Trenčína. V ďalšom období pribudli obvodové úradovne vo Zvolene a Prešove, ktoré riadili činnosť prídellových komisariátov na území svojej pôsobnosti.²²

Pozemkovú reformu tvorilo celkovo osem hlavných právnych noriem prijatých v rokoch 1918 – 1920. Okrem už spomenutých bol významný najmä tzv. prídellový zákon z januára 1920. Stanovoval podmienky prideľovania pôdy zo záboru do súkromného vlastníctva. Vytváral možnosť vytvárania tzv. „zbytkových statkov“, ktoré mali zachovávať najefektívnejšiu výrobu parcelovaných veľkostatkov, či už poľnohospodársku, alebo priemyselnú, pričom sa mali využívať existujúce stavby a strojový inventár. Najmä na latifundiách najväčších vlastníkov totiž často stáli veľmi rentabilné pivovary, liehovary, cukrovary, vinárstva alebo fabriky drevárskeho a stavebného priemyslu. V praxi sa stali „zbytkové statky“ najmä efektívnym politickým nástrojom, ktorý využívali agráристи, ale v menšej miere aj ostatné strany vládnej väčšiny na odmeňovanie svojich politických protežantov a sympatizantov. Zákon zároveň pripúšťal aj ďalšiu výnimku pre zachovávanie statkov s výmerou nad zákonom stanovenou hranicou. Umožňovala sa pri zvláštnych dôvodoch, napríklad ak išlo o krajnotvorné celky, parky alebo záhrady.²³

Ako dobrá ilustrácia vplyvu, ktorý agráristi zásluhou kontroly nad ministerstvom poľnohospodárstva a ŠPÚ na pozemkovú reformu mali, sa ponúkajú udalosti z roku 1925. Už na jeho začiatku padlo rozhodnutie, že sa v jeho priebehu prerozdeli medzi drobných uchádzačov vyše 400 000 katastrálnych jutár²⁴ pôdy zo zabratých veľkostatkov na Slovensku. Agráristi sa na tento proces dokonale nachystali. Už začiatkom apríla rozoslal bratislavský hlavný sekretariát miestnym pobočkám svojich neoficiálnych odborových roľníckych organizácií materiál s inštrukciami, ako postupovať pri parcelácii pozemkov. Tento spis bol označený ako prísne dôverný. Roľnícke odborové organizácie strany SRJ a Slovenská domovina (SD), ktoré však na tento účel vystupovali nie ako jej pobočky, ktorými reálne boli, ale ako záujmové organizácie zastupujúce všetkých slovenských roľníkov, a to oficiálne, bez ohľadu na stranícku príslušnosť, mali ihneď po oznámení začatia prídellového konania starostom obce delegovať svojich zástupcov do miestneho poradného zboru, pretože sa rátalo s tým, že bude

²² KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Realizácia pozemkovej reformy na Slovensku v rokoch 1923 – 1927. In Historický časopis, 1990, roč. 38, č. 6, s. 788-789.

²³ KÁRNÍK, ref. 20, s. 460.

²⁴ Jutro – stará plošná miera, uhorské jutro približne 0,5 ha.

mať pri pridelovaní pozemkov zásadné slovo. Mali si dať záležať, aby zo svojich radov vybrali na tieto zodpovedné úlohy skutočne „najschopnejších“ ľudí. Zároveň ich z Bratislavy upozorňovali, že do zboru nemajú v žiadnom prípade prístup delegáti politických strán, ale iba zástupcova SRJ, SD, legionárov, invalidov a zástupca zamestnancov veľkostatkov, ktorého pozemky sa delili. Vďaka zástupcom z radov spomínaných pridružených organizácií tak získali agrárci v porovnaní s politickými konkurentmi pri pridelovaní konaní nezanedbateľnú výhodu. Nechýbali ani inštrukcie, ako sa zachovať, ak by sa do komisie snažili vyslať svojho zástupcu ľudáci. Svojich prívržencov agrárci informovali, že novovznikajúce ľudácke odborové Kresťanské roľnícke združenie ešte nemalo na vyslanie svojho delegáta do komisie nárok. V tom období totiž iba plynula doba jeho registrácie na ministerstve vnútra, počas ktorej žiadne aktivity oficiálne vykonávať nemohlo. Ak by k takémuto pokusu napriek tomu došlo, mali mu v zmysle zákona zabrániť. Ľudí v regiónoch zároveň zo sekretariátu upozorňovali, že v komisii je aj pozícia vyhradená pre hospodára, ktorú sa mali tiež snažiť získať zástupcovia SRJ alebo SD. Podobná možnosť sa núkala i pri delegovaní zástupcov z radov legionárov i invalidov, a pokiaľ sa dalo, mali sa ju snažiť využiť. Agrárnikom sa pripomínalo, že v poradnom zbore sa rozhodnutia neprijímajú hlasovaním, ale vzájomnou dohodou jeho členov. Ak bola príležitosť, mali sa preto snažiť, aby sa doň ako invalidi či legionári v žiadnom prípade nedostali zástupcovia konkurenčných politických zoskupení, ktorí by mohli byť na zasadnutiach poradného zboru zdrojom obštrukcií a prekážkou dosiahnutia potrebnej dohody. Členstvo strany v regiónoch zároveň z Bratislavy varovali, že v nasledujúcich týždňoch dostanú vzhľadom na blížiacu sa parceláciu SRJ a SD množstvo prihlášok. Nových záujemcov o členstvo mali dôkladne preverovať a prijímať len takých, ktorí boli skutočnými stúpenkami programu agrárnej strany. V spise zároveň nechýbal ani návod na to, ako vychádzať s úradníkmi, ktorých prídelový komisariát do obce vyšle. Svedčil o tom, že agrárci mali pred začiatkom prídelového konania k dispozícii informácie priamo zvnútra pozemkového úradu. Po zvolení delegátov do poradných zborov mali z obce obratom oznámiť ich mená aj s ich politickou inklináciou hlavnému sekretariátu v Bratislave.²⁵

Dôsledkom následnej jednoznačnej prevahy prívržencov agrárnej strany v poradných zboroch pre parceláciu v jednotlivých obciach bolo, že sa na mnohých miestach uprednostňovali pri prúdele pôdy nároky členov a prívržencov agrárnej strany. Okrem iného o tom svedčí množstvo sťažností na priebeh parcelácie, ktoré zodpovedné úrady v nasledujúcich rokoch na Slovensku zaznamenávali. Prichádzali nielen od prívržencov ľudovej strany, ale aj od stúpencom centralistických strán.²⁶ Vyskytlo sa, samozrejme, aj niekoľko prípadov, keď pri parcelácii zohľadnil miestny agrárny predák iba záujmy seba, prípadne svojej rodiny, no ostatní prívrženci strany v obci obišli skrátka. Následkom takéhoto postupu

²⁵ SNA, o. f. Vavro Šrobár, k. 16, inv. č. 844. Dôverný prípis hl. sekretariátu agrárnej strany v Bratislave svojim odborovým organizáciám zo 4. 4. 1925.

²⁶ Napríklad sťažnosti občanov obce Malženice v okrese Trnava údajne sympatizujúcich s Čs. stranou ľudovou. ŠA BA, f. Župný úrad 1923 – 1928, inv. č. 7349, sign. 268/1928.

sa od strany začali odvracať.²⁷ Podobných výsledkov parcelácie však bolo nepochybne menej. Menej bolo aj prídellových konaní, pri ktorých agrárci urobili ústretové gesto a vyhovelí požiadavkám prívržencov strán, s ktorými práve tvorili vládnu koalíciu. Celkovo možno konštatovať, že parcelácia drobných prídellov pozíciu strany v mnohých oblastiach Slovenska posilnila. Uchádzači, ktorí pôdu získali, veľmi dobre rozumeli, komu predovšetkým za túto skutočnosť vďačia. Ďalším významným prvkom pozemkovej reformy boli už spomenuté tzv. „zbytkové statky“, ktorých pridelovanie záujemcom na Slovensku si strana takisto žiarlivo stráži.²⁸

Agrárna strana pozemkovú reformu na Slovensku výrazne využila na propagáciu svojej politiky a štylizáciu sa do pozície jedinej ochrankyne záujmov roľníctva. Jej tlačoviny, ako aj rečníci strany na verejných zhromaždeniach prítomným najmä v druhej polovici 20. rokov neustále pripomínali, že pridelovanie pozemkov uchádzačom je v prvom rade výsledkom iniciatívy agrárnej strany. Využívanie tohto prvku na rozširovanie vplyvu strany na Slovensku dobre ilustruje kampaň agrárikov niekoľko týždňov pred parlamentnými voľbami v roku 1925. Hodža sa pred nimi z pozície ministra poľnohospodárstva na mnohých miestach osobne zúčastnil na odovzdávaní dekrétov o nadobudnutej pôde roľníkom.²⁹ Napriek tomu, že išlo o opatrenie realizované štátom, agrárikom slúžilo jednoznačne na ich predvolebnú propagáciu. Pozemková reforma však bola komplexným fenoménom. Pre agrárnu stranu mala na druhej strane aj negatívne dôsledky. Prídely pôdy nemohli pokryť nároky všetkých uchádzačov a politickí konkurenti dokázali tento moment vo svojej agitačnej činnosti proti agrárnej strane využiť.

Intervenčná činnosť

Pozícia agrárnej strany však zároveň vyvolávala silné očakávania jej členskej základne a sympatizantov smerom k napĺňaniu ich ambícií. Najčastejšie mali podobu snahy o získanie zamestnaneckého miesta vo verejnej správe alebo výhod pri poskytovaní štátnych príspevkov na rozvoj svojich obcí a okresov. Išlo o istý neustále sa otáčajúci kruh uplatňovania moci. Strana bola najvplyvnejšou stranou v republike, a to aj vďaka (alebo z iného uhla pohľadu predovšetkým vďaka) hlasom získavaným na Slovensku. Na to, aby si túto pozíciu udržala, však musela napĺňať isté očakávania svojich členov a voličov. Iba takýto postup jej totiž

²⁷ K takémuto konfliktu medzi miestnymi členmi strany údajne došlo v obci Veča nad Váhom (dnes je obec súčasťou mesta Šaľa). Šéf miestnej straníckej bunky sa tu vraj z parcelácie obohatil na úkor ostatných členov. SNA, o. f. Vavro Šrobár, k. 16, inv. č. 846. List správcu školy vo Veči nad Váhom A. Húsku V. Šrobárovi z 13. 1. 1927.

²⁸ Zoznam budúcich nadobúdateľov „zbytkových statkov“, ktorý zaslal dobre informovaný zdroj z prostredia ústredného sekretariátu strany v Prahe poslancov Pavlovi Blahovi. SNA, o. f. Pavol Blaho, k. 43, inv. č. 1528. O blížiacom sa vytvorení nových 14 „zbytkových statkov“ na Slovensku informoval poslanec strany Ján Petrovič A. Štefánka, ktorý sa v nasledujúcich rokoch o zisk jedného z nich pre svoju rodinu neúspešne uchádzal. SNK-LA, o. f. Anton Štefánek, sign. 42 F 88. List J. Petroviča A. Štefánkovi z 22. 11. 1928.

²⁹ OSYKOVÁ, Linda. Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava: Veda, 2012, s. 129-130.

mohol tieto pozície zaručiť aj na ďalšie obdobie, pretože iba stranícka ideológia by na to rozhodne nestačila. Medzi funkcionárskymi špičkami panovali neustále obavy, že v prípade nenaplnenia aspoň časti očakávaní voličov a prívržencov sa ich časť prikloní pri ďalšom hlasovaní k opozičným autonomistom, resp. dokonca k radikálnemu programu komunistov.³⁰ Opozičné strany mali v tomto smere pri agitácii nepochybne výhodu, pretože, ako už býva pravidlom v parlamentnej demokracii, strany, ktoré držia politickú moc v štáte, bývajú najčastejšie označované za vinníka neuspokojivej sociálnej či ekonomickej situácie obyvateľstva alebo za pôvodcu všetkých nových negatívnych javov. Agráристи sa tento hendikep usilovali kompenzovať práve spomínanými konkrétnymi krokmi pre svojich prívržencov, ktoré im mohli ako najvplyvnejšia strana v republike zabezpečiť. Stranícki predstavitelia sa tak snažili vyhovieť žiadostiam o zabezpečenie zamestnaneckého miesta, prípadne o poskytnutie finančnej subvencie z verejných zdrojov najmä v prípadoch schválených obvodovými a župnými tajomníkmi, ktorí dobre poznali miestne pomery.³¹ Strana si dávala záležať napríklad na tom, aby jej sympatizanti obsadzovali miesta okresných náčelníkov, ktorí patrili k najvplyvnejším štátnym úradníkom pôsobiacim v jednotlivých regiónoch.³² Podobne dôležitou pozíciou boli miesta verejných notárov. V roku 1924 sa napríklad pri uvoľnení notárskeho miesta v Liptovskom Mikuláši obrátil na Vavra Šrobára ako významného predstaviťa strany Jozef Sonderlich, ktorý ho požiadal o podporu pri uchádzaní sa o spomínanú pozíciu. Zároveň nezabudol zdôrazniť, že pri svojom verejnom pôsobení v minulosti vždy podporoval agrárnu stranu, za čo musel neraz znášať „ústrky ľudáckych fiškálov“ z liptovského regiónu. Zároveň Šrobára informoval o poznámke, ktorú mu prezradil prezident notárskej komory Ivan Krno. Údajne mu oznámil, že konečné rozhodnutie pri výbere uchádzača o spomínaný post bude závisieť „od postoja Šrobára a Hodžu“³³. Ide o jednoznačný a priamy dôkaz vplyvu agrárnej strany na obsadzovanie týchto verejných úradníckych postov.

Dobrým príkladom intervencií strany v prospech svojich sympatizantov s cieľom udržať si ich podporu bola oblasť školstva. Strana sa za nich pravidelne zasadzovala pri ich úsilí o získanie uvoľneného učiteľského miesta, prípadne pri ich preložení na lukratívnejšiu pozíciu. Zároveň sa agráристи často snažili zabezpečiť, aby boli pri udeľovaní štátnych subvencií na výstavbu nových školských budov uprednostňované obce, kde mala strana silné zázemie, alebo tie, kde sa predpokladalo, že by poskytnutie subvencie mohlo pozície strany zlepšiť.

Na lepšiu ilustráciu možno na tomto mieste uviesť niekoľko príkladov konkrétnej podoby uvedených intervencií. Sú síce iba povestnou špičkou ľadovca

³⁰ Takéto obavy sa často vyskytujú v korešpondencii miestnych organizácií strany s jej vrcholnými predstaviteľmi. Do svojho denníka si podobné starosti viackrát poznačil napríklad Anton Štefánek. SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 11., inv. č. 649, sign. III/3 denníky. Záznamy z rokov 1925 – 1928.

³¹ SNK-LA, o. f. Ján Zeman, sign. 87 D 63. List obvodového sekretariátu strany v Prievidzi poslancovi J. Zemanovi z 22. 11. 1934.

³² Počas špekulácií o preložení žilinského okresného náčelníka Jesenského na iné miesto poslala miestna okresná organizácia poslancovi Zemanovi prípis, v ktorom požadovala, aby ho v úrade vystriedal „100 % zmýšľajúci republikán“. SNK-LA, o. f. Ján Zeman, sign. 87 D 66. List predsedníctva okresnej organizácie strany v Žiline J. Zemanovi z 2. 2. 1934.

³³ SNA, o. f. Vavro Šrobár, k. 16, inv. č. 845. List verejného notára J. Sonderlicha V. Šrobárovi z 21. 3. 1924.

zásahov agrárnej strany do života na medzivojnovom Slovensku, slúžia však ako vhodná ukážka argumentov, ktoré pri ich zdôvodňovaní agrárna strana a dotknutí uchádzači používali, a zároveň demonštrujú širšie politické ciele, ktoré pri ich realizácii agrárnici sledovali.

Takmer trvalou súčasťou týchto žiadostí sú uistenia o pozitívnom vplyve vymenovania konkrétneho učiteľa pri posilňovaní či aspoň udržaní dovtedajších pozícií strany medzi obyvateľmi obce. Časté sú zároveň prípady, keď sa o konkrétnych učiteľoch hovorí ako o horlivých ľudákoch, ktorých uchádzanie sa o post v danej obci vnímajú miestni agrárnici ako hrozbu pre svoje pozície.³⁴ Snaha dostať učiteľa blízkeho agrárnikom na uvoľnené miesto bola častá najmä v regiónoch, v ktorých mala strana veľmi slabé pozície, ako napríklad na Kysuciach či na hornej Orave. Podobne ťažkú pozíciu mala strana so získavaním pozícií aj v Prievidzskom okrese. Situáciu jej tu na poli školstva sťažovala skutočnosť, že od roku 1919 vo funkcii tunajšieho školského inšpektora pôsobil člen ľudovej strany a od roku 1924 jej poslanec Jozef Sivák.³⁵ Najčastejším adresátom intervencií členov strany na poli školstva bol v agrárnej strane Anton Štefánek. Do roku 1924 stál na čele bratislavského referátu ministerstva školstva, od roku 1925 bol poslancom a v roku 1929 pôsobil krátko dokonca vo funkcii ministra školstva. Stal sa tak akýmsi hlavným odborníkom strany na školské problémy. Situácia na školskom poli v Prievidzskom okrese sa stala pre agrárnikov ešte náročnejšou počas krátkeho pôsobenia HSLS vo vládnej koalícii v rokoch 1927 – 1929, keď museli k jej zástupcom, hoci často najmä na regionálnej úrovni s veľkou nevdôľou, pristupovať ako ku koalíčným partnerom. Práve v tomto období sa tamojšia okresná organizácia strany obrátila na Štefánka so žiadosťou, aby zabezpečil umiestnenie miestneho prívrženca strany Titusa Rožnayho na pozíciu profesora prievidzského gymnázia. V žiadosti sa zdôrazňovalo, že spomedzi tridsiatich stredoškolských profesorov okresu išlo o jediného sympatizanta agrárnikov. Jeho vymenovaním na miesto v Prievidzi ho mali trvale získať pre „našu vec v prievidzskom okrese“. Nutnosť tohto kroku sa ešte zvyrazňovala úspechom, ktorý sa mal v tom čase v okrese podariť Sivákovou zásluhou ľudovej strane. Podľa miestnych agrárnikov totiž dokázal umiestniť tamojších kandidátov profesúry spomedzi absolventov aspoň na meštiankach, čím, samozrejme, získal pre HSLS aj politické body.³⁶

Intervencie agrárnej strany pri poskytovaní štátnych subvencií na výstavbu nových školských budov dobre ilustruje príklad z obce Dolné Držkovce (dnes

³⁴ V roku 1929 sa napríklad obrátil na vtedajšieho ministra školstva Štefánka predseda mládežníckej organizácie agrárnej strany Ján Ursíny a v liste ho informoval, že za správcu školy v Kysuckom Novom Meste bol jeho ministerstvom vymenovaný „horlivý ľudák Horniš“. Žiadal ho o nápravu a vymenovanie nového kandidáta blízkeho strane, pretože len tak si mohla podľa neho zachovať stále veľmi krehké pozície, ktoré v spomínanom okrese mala. SNK-LA, o. f. Anton Štefánek, sig. 42 H 92. List Jána Ursínyho ministrovi školstva Antonovi Štefánkovi zo 4. 9. 1929.

³⁵ KÁZMEROVÁ, Ľubica. Učiteľ v politike. Školská a politická činnosť Jozefa Siváka v rokoch 1918 – 1936. In ROGULOVÁ, Jaroslava – HERTEL, Maroš a kol. Adepti moci a úspechu: etablovanie elit v moderných dejinách. Jubileum Valeriána Bystrického. Bratislava: Veda, 2016, s. 41.

³⁶ SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 6, inv. č. 467, sig. II/4. Obvodový sekretariát Republikánskej strany zemedelského a maloroľníckeho ľudu v Prievidzi. List obvodového sekretariátu agrárnej strany v Prievidzi Antonovi Štefánkovi zo 14. 9. 1928.

súčasť Veľkých Držkoviec) v okrese Bánovce nad Bebravou z rokov 1936 – 1937. Netreba pripomínať, že v regióne, v ktorom pôsobil popredný ľudácky poslanec a bývalý minister zdravotníctva Jozef Tiso, mal zásah opäť silný politický podtón. Strana si od neho sľubovala posilnenie svojej prestíže a zvýšenie voličskej podpory v rámci okresu. Presne týmito argumentmi sa poskytnutie finančných prostriedkov obci zdôvodňovalo v samotných listoch adresovaných miestnymi agrárnikmi Štefánkovi. V tom čase už bývalý minister školstva obci pomohol získať štátnu subvenciu na výstavbu novej školskej budovy vo výške 150 000 Kč a príspevok z krajského úradu vo výške 40 000 Kč. Zvyšnú sumu takmer 60 000 Kč mal pokryť výhodný úver od Zemskej banky, ktorý takisto pomohol sprostredkovať.³⁷ Miestnej straníckej bunke Štefánek asistoval i v nasledujúcom roku pri úspešnej snahe obce získať starú školskú budovu na verejnoprospešné účely. Plánovala v nej zriadiť verejnú čítareň, divadelnú sieň a priestory pre ďalšie kultúrne aktivity. V žiadosti sa argumentovalo okrem iného aj tým, že jej kladné posúdenie celkom iste posilní štátotvorné zmýšľanie obyvateľov a mládeži umožní vzdelávať sa v republikánskom a stavovskom duchu podľa programových zásad agrárnej strany.³⁸ Otázkou ostáva, či by si podobne úspešne počínala pri rovnakých žiadostiach obec s iným politickým zafarbením, teda bez prepojenia s agrárnou stranou. Miestny starosta Ján Košťál bol totiž dôverníkom (teda tajomníkom) tamojšej pobočky agrárnej strany. Dá sa predpokladať, že pri starostovi z radov opozičných strán by vybavenie žiadosti taký promptný a hladký priebeh nemalo.

Zásahy strany sa však neobmedzovali iba na štátne inštitúcie. Vďaka svojmu spoločenskému vplyvu bola schopná vyvinúť tlak dokonca na súkromné firmy. Túto skutočnosť ilustruje prípad s medzinárodnou poisťovňou Fénix. Na základe sťažností členov úradníckeho odboru strany zo Slovenska intervenoval hlavný tajomník strany na Slovensku Josef Robl v roku 1936 u riaditeľa československej pobočky tejto poisťovne v Prahe, aby zakročil v jej bratislavskej filiálke. Podľa informácií, ktoré mala agrárna strana k dispozícii, tam totiž prevládali medzi zamestnancami Maďari a Nemci a úradovalo sa tam prevažne v maďarčine a nemčine. V závere pripojil hrozbu, že ak sa pomery v pobočke nezmenia, môže ústav očakávať mnohé nepríjemnosti, ktoré jej bola najsilnejšia strana vládnej koalície určite schopná pripraviť.³⁹

O význame, aký intervenčnej činnosti strana pripisovala, dobre vypovedajú aj správy miestnych straníckych organizácií zasielané hlavnému sekretariátu v Bratislave, v ktorých tvorí nezriedka osobitú kapitolu. Do správy o svojej činnosti za obdobie 1925 – 1926 zaradili napríklad funkcionári miestnej straníckej organizácie v Bratislave zákroky v prospech svojich členov a sympatizantov na pridelenie licencií, živnostenských oprávnení či získanie úradníckych alebo

³⁷ SNA, o. f. Anton Štefánek, k. 6, inv. č. 449, sign. II/4. Miestna organizácia republikánskej strany v Dolných Držkovciach. List miestnej organizácie agrárnej strany v Dolných Držkovciach A. Štefánkovi z 15. 5. 1936.

³⁸ Tamže. Listy miestnej organizácie agrárnej strany v Dolných Držkovciach A. Štefánkovi z 22. 2. 1937 a 25. 3. 1937.

³⁹ SNA, o. f. Vavro Šrobár, k. 16, inv. č. 846. Kópia listu hl. tajomníka strany na Slovensku J. Robla riaditeľovi poisťovne Fénix z 3. 2. 1936 preposlaná so sprievodným listom V. Šrobárovi.

učiteľských a zamestnaneckých pozícií.⁴⁰ Intervencie v prospech členstva teda tvorili integrálnu súčasť aktivít stranických organizácií fakticky na všetkých úrovniach stranického aparátu.

Príklad intervencie tajomníka agrárnej strany v poisťovni Fénix z 30. rokov dokladá, že strana bola v rámci republiky a pri jej dôsledne uplatňovanom centralistickom systéme i na Slovensku hráčom, ktorý významne ovplyvňoval nielen politický život, ale aj hospodárske a spoločenské dianie v krajine. Vďaka svojej pozícii si agráристи dokonca mohli dovoliť adresovať list súkromnej finančnej spoločnosti s prevahou zahraničného kapitálu, v ktorom ju žiadali o zmenu národnostnej štruktúry zamestnancov jej bratislavskej filiálky. Napriek tomu, že neboli na Slovensku stranou s najvyšším počtom voličov, vďaka unitárnemu fungovaniu štátu a svojim všestranne zameraným aktivitám si agráристи i vo východnej časti republiky vydobyli pozíciu najvplyvnejšieho politického subjektu. Ich podpora spomedzi všetkých centralistických politických strán tu bola od volieb v roku 1925 s veľkým náskokom najvyššia. Okrem prirodzených socioekonomických a demografických faktorov a svojho programového zamerania na roľnícke obyvateľstvo získali túto dominantnú pozíciu medzi centralistickými stranami i zásluhou svojej rozvetvenej organizačnej siete, rôznorodosti svojich stranických pridružených organizácií, ovládnutia priebehu pozemkovej reformy, štylizovania sa do sily, ktorá sa o tento proces dominantne zaslúžila, ako aj mnohých v texte popísaných intervencií v prospech svojich členov a sympatizantov. O túto ústrednú pozíciu v slovenskej politike agráristov pripravili až štátoprávne zmeny na jeseň roku 1938. Dianie na autonómnom Slovensku ovládla najpodporovanejšia strana medzivojnového obdobia HSLS a krajinu začala pretvárať podľa svojich predstáv.

Štúdia je čiastkovým výstupom grantového projektu VEGA č. 2/0054/17 pod názvom Kultúrna infraštruktúra školskej politiky čs. štátu a jej realizácia na Slovensku v r. 1918 – 1939 (Prepojenie vzdelávacej činnosti školského systému s osvetovo-výchovným pôsobením na obyvateľstvo, osobnosti). Zodpovedná riešiteľka: PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc.

Literatúra:

Archív a pramene:

Slovenská národná knižnica – Literárny archív Martin, osobný fond Anton Štefánek; osobný fond Ján Zeman

Slovenský národný archív Bratislava, osobný fond Vavro Šrobár; osobný fond Anton Štefánek; osobný fond Ján Cablk; osobný fond Pavol Blaho; fond Policajné riaditeľstvo Štátny archív v Bratislave, fond Župný úrad v Bratislave 1923 – 1928.

Monografie a zborníky:

CAMBEL, Samuel. Štátnik a národohospodár Milan Hodža 1878 – 1944. Bratislava: Veda, 2001.

⁴⁰ SNA, o. f. Ján Cablk, k. 8, inv. č. 722, sign. IIb/2. Republikánska strana zemedelského a maloroľníckeho ľudu.

- HANULA, Matej. Roľnícka osveta: príspevok agrárnej strany k výskumu vidieka a šíreniu vzdelanosti na Slovensku. In RYCHLÍK, Jan – HOLEČEK, Lukáš – PEHR, Michal (eds.). *Agrarismus ve střední a východní Evropě 19. a 20. století*. Praha: Centrum stře-doevropských studií, společné pracoviště vysoké školy CEVRO Institut a Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, 2015, s. 193-206.
- HANULA, Matej. Úrodné zeme a polia neúrodné. Rozdiely volebnej podpory agrárnej strany v slovenských regiónoch v 20. rokoch minulého storočia. In HARNA, Josef – RAŠTICOVÁ, Blanka (eds.). *Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2012, s. 23-34.
- HANULA, Matej. Za roľníka, pôdu a republiku. Slovenskí agrármici v prvom polčase 1. ČSR. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011.
- KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první: vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). Praha: Nakladatelství Libri, 2000.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica. Učiteľ v politike. Školská a politická činnosť Jozefa Siváka v rokoch 1918 – 1936. In ROGULOVÁ, Jaroslava – HERTEL, Maroš a kol. *Adepti moci a úspechu: etablovanie elit v moderných dejinách. Jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava: Veda, 2016.
- KOLEKTÍV AUTOROV. Československá pozemková reforma 1919 – 1935 a její mezinárodní souvislosti. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.
- MICHELA, Miroslav. K aktivizácii maďarskej zahraničnej politiky v rokoch 1926 – 1927. In MICHÁLEK, Slavomír a kol. *Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín. Pocta historikov Milanovi Zemkovi*. Bratislava: Historický ústav SAV v Prodamu, s. r. o., 2014.
- Program a organizační řád Republikánské strany zemědělského a maloroľníckého lidu. Praha 1922.
- OSYKOVÁ, Linda. Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava: Veda, 2012.
- UHLÍŘ, Dušan. Republikánská strana venkovského a maloroľníckého lidu 1918 – 1938. Charakteristika agrárního hnutí v Československu. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1988.
- ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). *Slovensko v Československu 1918 – 1939*. Bratislava: Veda, 2004.

Štúdie a články v časopisoch:

- HANULA, Matej. Sedliacka jazda na Slovensku: zelené vojsko agrárnej strany, alebo jej prestížny klub? In *Forum historiae: Odborný internetový časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy*, 2010, roč. 4, č. 1, s. 1-11. Dostupné na internete: http://www.forumhistoriae.sk/main/texty_1_2010/hanula.pdf. (21. 3. 2017)
- Hodža & comp. In *Slovák*, roč. 6, č. 126, 8. 6. 1923, s. 1.
- KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Realizácia pozemkovej reformy na Slovensku v rokoch 1923 – 1927. In *Historický časopis*, 1990, roč. 38, č. 6, s. 788-789.
- KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Začiatky pozemkovej reformy na Slovensku v 20. rokoch. In *Historický časopis*, 1984, roč. 32, č. 4, s. 577.
- SIMON, Attila. Zabudnutí aktivisti. Príspevok k dejinám maďarských politických strán v medzivojnovom období. In *Historický časopis*, 2009, roč. 57, č. 3, s. 521.

Počet slov: 7 700

Počet znakov vrátane medzier: 55 779